

Anetta Waśniewska

Akademia Morska w Gdyni

SZANSE I ZAGROŻENIA ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ (NA PODSTAWIE BADAŃ)

Streszczenie: Ekonomia społeczna obejmuje różne sfery życia społecznego i gospodarczego. Jej ideą jest pomoc ludziom, a w szczególności przeciwdziałanie wykluczeniom społecznym. Celem referatu jest przedstawienie szans i zagrożeń rozwoju ekonomii społecznej na obszarze podregionu elbląskiego na podstawie przeprowadzonych wywiadów w grupie 76 organizacji pozarządowych. Badanie odbyło się w maju 2010 r. w ramach Obserwatorium Ekonomii Społecznej.

Słowa kluczowe: ekonomia społeczna, wykluczenie społeczne, organizacje pozarządowe.

1. Wstęp

Nie ma jednoznacznego pojęcia ekonomii społecznej. Samo określenie jest bardzo szerokie i dotyka wielu sfer życia. Ideą ekonomii społecznej jest pomoc ludziom. Najczęściej podaje się, że ekonomia społeczna zajmuje się przeciwdziałaniem wykluczeniom społecznym i związana jest z działalnością organizacji pozarządowych czy państwowych zmierzających do tworzenia miejsc pracy. Dzięki temu możliwy staje się szybszy rozwój społeczności lokalnych i postaw przedsiębiorczych, a osiągnięte w ten sposób zyski przekładają się na całą wspólnotę.

Celem artykułu jest ukazanie zagrożeń i szans, z jakimi najczęściej borykają się organizacje działające w ramach ekonomii społecznej na obszarze podregionu elbląskiego.

2. Przedmiot ekonomii społecznej

Celem ekonomii społecznej jest integracja społeczno-zawodowa osób wykluczonych bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym, do których zalicza się osoby obciążone patologiami (np. osoby, które odbyły karę pozbawienia wolności, niepełnosprawne, przewlekłe chore, a także imigranci bez prawa pobytu w Polsce). Prowadzona działalność gospodarcza i zysk traktowany jest w tym przypadku przede wszystkim jako narzędzie pomocy człowiekowi, któremu z różnych przyczyn nie powiodło się lub nie wiedzie się w życiu. Celem nie jest zysk i jego maksymalizacja,

lecz człowiek. Zysk osiągnięty z działalności gospodarczej jest przeznaczany na rozwijanie działań społecznych.

Do podmiotów ekonomii społecznej zalicza się m.in.: zakłady aktywności zawodowej, spółdzielnie, centra integracji społecznej oraz organizacje pozarządowe, np. fundacje i stowarzyszenia. Obszar działań w ramach ekonomii społecznej jest bardzo rozbudowany, gdyż obejmuje:

- integrację społeczną i działalność na rynku pracy – rozumiane jako przeciwdziałanie wykluczeniom na rynku pracy; odnosi się to przede wszystkim do osób niepełnosprawnych, byłych więźniów czy matek, które po urlopie macierzyńskim lub wychowawczym powracają na rynek pracy;
- dostarczanie usług publicznych – rozumiane przez usługi społeczne (np. edukacyjne, opiekuńcze) i techniczne (np. sprzątanie miast, segregacja odpadów);
- usługi o charakterze wzajemnym – świadczone np. przez towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych;
- usługi na otwartym rynku – zatrudnianie osób niepełnosprawnych lub z problemami psychicznymi; uzyskane tą drogą zyski przekazywane są np. na leczenie;
- dostarczanie dóbr publicznych i rozwój wspólnot lokalnych – zaopatrywanie w te usługi lub dobra, dzięki którym korzysta cała społeczność lokalna, np. przez ograniczanie bezrobocia na lokalnym rynku pracy;
- działalność handlową i produkcyjną – prowadzenie działalności gospodarczej w celu ograniczenia wykluczenia społecznego osób.

3. Organizacje ekonomii społecznej

W niektórych krajach pod pojęciem ekonomii społecznej rozumie się przedsiębiorczość społeczną. Według definicji zaproponowanej przez europejską sieć badawczą EMES (European Research Network) jest to działalność skierowana na cele społeczne, a uzyskane z niej zyski są ponownie inwestowane we wspólnotę. Celem tych przedsięwzięć nie jest maksymalizacja zysku w ujęciu ekonomicznym. EMES podała kryteria ekonomiczne i społeczne, którymi powinny się kierować organizacje działające w ramach ekonomii społecznej; zostały one zaprezentowane w tabeli 1.

Tabela 1. Kryteria ekonomiczne i społeczne organizacji działających w ramach ekonomii społecznej

Kryteria ekonomiczne	Kryteria społeczne
– prowadzenie w sposób względnie ciąglej działalności w oparciu o instrumenty ekonomiczne	– wyraźna orientacja na społeczny cel istnienia przedsięwzięcia
– suwerenność instytucji w stosunku do instytucji publicznych	– oddolny, obywatelski charakter inicjatywy
– ponoszenie ryzyka ekonomicznego	– demokratyczny system zarządzania
– istnienie (choćby nielicznego) płatnego personelu	– wspólnotowy charakter działania
	– ograniczona dystrybucja zysków

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Ekonomia Społeczna].

Do organizacji działających w ramach ekonomii społecznej zalicza się organizacje pozarządowe. Za organizacje pozarządowe uważa się osoby prawne lub jednostki nieposiadające osobowości prawnej (w tym fundacje i stowarzyszenia), niebędące jednostkami sektora finansów publicznych, w rozumieniu przepisów ustawy o finansach publicznych, i niedziałające w celu osiągnięcia zysku, utworzone na podstawie przepisów ustaw.

Organizacje pozarządowe mogą prowadzić trzy rodzaje działalności, zgodnie z *Ustawą z dnia 24 kwietnia 2003 r. Przepisy wprowadzające ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* (nowelizacja w styczniu 2010 r.):

- działalność statutową nieodpłatną – taka działalność statutowa organizacji (w części obejmująca działalność pożytku publicznego), za którą nie jest pobierane wynagrodzenie;
- działalność statutową odpłatną – taka działalność statutowa organizacji (w części obejmującej działalność pożytku publicznego), za którą jest pobierane wynagrodzenie (nie wyższe jednak niż koszty bezpośrednie tej działalności);
- działalność gospodarczą – dochód uzyskany z prowadzenia działalności gospodarczej ma służyć realizacji celów statutowych i nie może być przeznaczony do podziału między członków organizacji.

4. Wyniki badania (częściowe)

W okresie od 1 do 30 maja 2010 r. na obszarze podregionu elbląskiego – NUTS-54, do którego zalicza się powiaty elbląski, ostródzki, braniewski i iławski oraz miasto Elbląg, przeprowadzono badanie podmiotów ekonomii społecznej w ramach Obserwatorium Ekonomii Społecznej.

Celem tego badania było określenie możliwości rozwoju podmiotów działających w ramach ekonomii społecznej, do których zostały zaliczone organizacje pozarządowe, spółdzielnie socjalne itp. Badanie miało na celu uzyskanie m.in. odpowiedzi na pytania, na jakim obszarze działają powyższe podmioty, jakie działania statutowe przez nie są prowadzone oraz jakie szanse i zagrożenia wynikają z funkcjonowania podmiotów w ramach ekonomii społecznej.

Łącznie badaniem objęto 300 organizacji (szacuje się, że na obszarze podregionu elbląskiego funkcjonuje ich ok. 600). W związku z koniecznością oddania referatu przedstawiono odpowiedzi uzyskane jedynie od 76 podmiotów biorących udział w wywiadzie. Rozkład ankietowanych przedstawiono w tabeli 2.

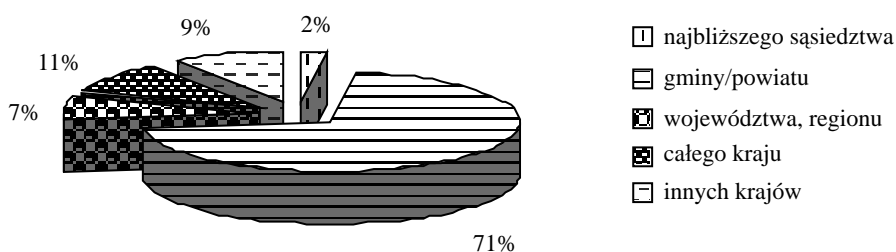
Na 76 organizacji 5 swój status prawny określiło jako fundacja, 3 – organizacje lub instytucje społeczne kościoła lub związku wyznaniowego, a najwięcej, bo aż 68, jako stowarzyszenie.

Terytorium, na którym organizacje prowadzą swoje działania, jest różny. Na pytanie dotyczące obszaru prowadzonych działań można było zakreślić kilka odpowiedzi. Najwięcej ankietowanych odpowiedziało, że prowadzi działalność na terenie gminy lub powiatu. Dziesięć organizacji stwierdziło, że działa na terenie całego kraju, a osiem na terenie innych krajów (zob. rys. 1).

Tabela 2. Rozkład i liczba ankietowanych podmiotów ekonomii społecznej w ramach Obserwatorium Ekonomii Społecznej w podregionie elbląskim w 2010 r.

Wyszczególnienie		Liczba przeprowadzonych ankiet
1	miasto Elbląg	120
2	powiat elbląski	35
3	powiat braniewski	35
4	powiat iławski	50
5	powiat ostródzki	60

Źródło: [Obserwatorium...].

Rys. 1. Rozkład odpowiedzi na pytanie dotyczące obszaru działania organizacji na podstawie badania przeprowadzonego w ramach Obserwatorium Ekonomii Społecznej w podregionie elbląskim w 2010 r. (w %)

Źródło: [Obserwatorium...].

Przeprowadzony wywiad dotyczył także obszaru działań statutowych organizacji. Do zadań publicznych, w których działają organizacje ekonomii społecznej, zalicza się 30 sfer. W badaniu liczbę działań statutowych ograniczono do 18 (zob. tab. 3).

Większość analizowanych organizacji prowadzi działalność statutową nieodpłatną, nakierowaną na edukację i wychowanie oraz turystykę i wypoczynek. Najmniej organizacji, bo tylko cztery, wykazało, że prowadzą pozostałą działalność. Cztery organizacje prowadzą odpłatną działalność pożytku publicznego w ramach turystyki i wypoczynku oraz pomocy społecznej i usług socjalnych. Dwie organizacje stwierdziły, że w ramach pozostałej działalności prowadzą noclegownie.

Działalność gospodarczą prowadzi pięć organizacji – najwięcej w ramach turystyki i wypoczynku oraz edukacji i wychowania.

W kwestionariuszu uwzględniono również pytanie dotyczące zagrożeń, które hamują rozwój ekonomii społecznej w podregionie. W pytaniu uwzględniono jedynie obszar, na którym działają ankietowane organizacje pozarządowe. Łączne zestawienie czynników negatywnych przedstawia tabela 4. Wartościowanie czynników zostało przedstawione w skali semantycznej, gdzie czynnikowi nieistotnemu przypisano wartość jeden, a czynnikowi bardzo istotnemu – pięć.

Tabela 3. Działania statutowe organizacji na podstawie badania przeprowadzonego w ramach Obserwatorium Ekonomii Społecznej w podregionie elbląskim w 2010 r.

Działania statutowe		A – działalność statutowa nieodpłatna B – działalność odpłatna pożytku publicznego C – działalność gospodarcza		
		A	B	C
1	sport	50	0	4
2	turystyka, wypoczynek	57	4	4
3	edukacja i wychowanie	65	2	2
4.	kultura i sztuka	49	2	2
5	pomoc społeczna i usługi socjalne	33	4	0
6	ochrona i promocja zdrowia	35	2	0
7	rozwój demokracji i społeczeństwa obywatelskiego	47	2	0
8	rozwój przedsiębiorczości i promocja zatrudnienia	20	0	0
9	działania na rzecz osób niepełnosprawnych	47	2	1
10	ekologia i ochrona zwierząt	22	0	1
11	obronność państwa	14	2	0
12	ratownictwo i ochrona ludności	15	2	1
13	integracja międzynarodowa	38	0	1
14	przeciwdziałanie patologiom społecznym	40	2	0
15	promocja miasta i gminy	48	0	1
16	działania na rzecz mniejszości narodowych	24	0	1
17	wsparcie III sektora	21	0	0
18	pozostała działalność	4	2	0

Źródło: [Obserwatorium...].

Tabela 4. Czynniki negatywnie wpływające na rozwój ekonomii społecznej na podstawie badania przeprowadzonego w ramach Obserwatorium Ekonomii Społecznej w podregionie elbląskim w 2010 r. (w %)

Czynniki negatywne		% odpowiedzi				
		1	2	3	4	5
1	brak zainteresowania władz centralnych i samorządowych rozwojem ekonomii społecznej	19,8	8,5	23,9	23,9	23,9
2	nadmierna biurokracja administracji publicznej	5,5	6,8	12,4	23,3	52,0
3	niedopasowanie prawa do działań w ramach ekonomii społecznej	7,1	11,4	21,4	22,9	37,2
4	brak środków na inwestycje lub trudności z ich pozyskaniem	5,6	4,2	9,9	15,5	64,8
5	brak lokalnych liderów i lokalnych inicjatyw	8,6	10,0	10,0	12,9	58,5
6	brak zrozumienia i akceptacji społecznej dla działań ekonomii społecznej	11,4	8,6	18,6	15,7	45,7
7	zbyt duża konkurencja podmiotów komercyjnych	41,7	16,7	12,5	9,7	19,4

Źródło: [Obserwatorium...].

Największym zagrożeniem dla organizacji są trudności z pozyskaniem środków na inwestycje lub brak tych środków, a także brak lokalnych liderów i lokalnych inicjatyw oraz nadmierna biurokracja.

Paradoksalne jest to, że za nieistotne zagrożenie ankietowani uznali również brak środków na inwestycje lub trudności w ich pozyskaniu oraz nadmierną biurokrację.

Odpowiedzi na pytanie dotyczące zagrożeń otrzymano 497, z czego 43,1% odnosiło się do bardzo istotnych, a 14,3% ankietowani uznali za istotne. Najmniej liczną grupę stanowiły odpowiedzi mało istotne – 9,5%.

Zadano również pytanie o czynniki wpływające pozytywnie na rozwój ekonomii społecznej. Odpowiedzi uszeregowano zgodnie ze skalą semantyczną, gdzie czynnikowi nieistotnemu przypisano wartość jeden, a bardzo istotnemu pięć. Odpowiedzi prezentuje tabela 5.

Tabela 5. Czynniki pozytywnie wpływające na rozwój ekonomii społecznej na podstawie badania przeprowadzonego w ramach Obserwatorium Ekonomii Społecznej w podregionie elbląskim w 2010 r. (w %)

Czynniki pozytywne		% odpowiedzi				
		1	2	3	4	5
1	napływ środków pomocowych z Unii Europejskiej	5,5	0,0	1,4	16,4	76,7
2	wzrost kosztów związanych z tworzeniem miejsc pracy – ekonomia społeczna umożliwia tworzenie miejsc pracy, ale za niższe koszty	10,6	4,5	31,8	30,3	22,8
3	rozwój partnerstwa lokalnego i partnerstwa publiczno-prawnego	12,7	15,5	22,5	25,4	23,9
4	poprawa infrastruktury finansowej	6,2	1,5	10,8	21,5	60,0
5	wzrost współpracy i poprawa przepływu informacji między władzami regionalnymi i lokalnymi podmiotami ekonomii społecznej	6,2	6,2	21,5	29,2	36,9
6	wzmocnienie znaczenia tworzenia miejsc pracy	6,5	1,5	23,4	21,8	46,8
7	wzrastająca innowacyjność i nieszablonowość działań oraz większa konkurencyjność podmiotów ekonomii społecznej	15,6	9,4	20,3	20,3	34,4

Źródło: [Obserwatorium...].

W przypadku czynników pozytywnych ankietowani za najważniejszy uznali napływ środków pomocowych z UE i poprawę infrastruktury finansowej oraz wzmocnienie znaczenia tworzenia miejsc pracy.

Poprawę infrastruktury finansowej wraz ze wzrostem współpracy i poprawą przepływu informacji między władzami regionalnymi i lokalnymi podmiotami ekonomii społecznej oraz wzmocnienie znaczenia tworzenia miejsc pracy uznano za czynnik najmniej istotny.

Na pytanie dotyczące szans rozwoju ekonomii społecznej uzyskano łącznie 468 odpowiedzi, z czego 43,3% stanowiły odpowiedzi bardzo istotne, a ok. 9% odpowiedzi nieistotne. Najrzadziej ankietowali zaznaczali odpowiedź mało istotną, co stanowiło 5,6% ogółu udzielonych odpowiedzi.

5. Podsumowanie

Badanie przeprowadzone w ramach Obserwatorium Ekonomii Społecznej w podregionie elbląskim (analiza 76 ankiet) wykazało, że przeważająca liczba organizacji działających w ramach ekonomii społecznej to stowarzyszenia (89,5%), które zasięgiem działania obejmują obszar gminy lub powiatu. 72 analizowane organizacje wykazały, że prowadzą nieodpłatną działalność statutową; wśród nich 5 zaznaczyła odpowiedź, że prowadzi działalność gospodarczą w niektórych sferach działalności. Tylko 4 organizacje prowadzą działalność odpłatną przytku publicznego.

Udzielając odpowiedzi, większość organizacji widzi raczej zagrożenia rozwoju ekonomii społecznej niż szanse rozwoju. Należy podkreślić, że mimo trudności, z jakimi borykają się te organizacje, ich liczba i znaczenie nadal rośnie w ujęciu zarówno lokalnym, jak i krajowym.

Literatura

- Ekonomia Społeczna, <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/x/433225>, dostęp 24.06.2010 r.
- Morawski W., *Socjologia ekonomiczna*, PWN, Warszawa 2001.
- Narski Z., *Ekonomia społeczna: zarys popularny*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2001.
- Obserwatorium Ekonomii Społecznej, www.owies.org.pl.
- Ośrodek Wspierania Inicjatyw Ekonomii Społecznej w Elblągu OWIES, <http://www.eswip.pl>.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. Przepisy wprowadzające ustawę o działalności przytku publicznego i o wolontariacie*, DzU 2003, nr 96, poz. 874 z późn. zm.

OPPORTUNITIES AND HAZARDS OF THE SOCIAL ECONOMY DEVELOPMENT (ON THE BASIS OF RESEARCH)

Summary: Social economy refers to the public as well as business sector. The idea of social economy is to help people and especially counteract social exclusion.

The aim of this report is to present the opportunities and hazards of the social economy development in Elbląg and its area based on the survey which was carried out in May 2010 within the framework of The Observatory of Social Economy among 76 non-governmental organizations.